

Grönköping eller Lilla Paris? : Birger Sjöbergs Vänersborg

Autor(en): **Kuhn, Hans**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Beiträge zur nordischen Philologie**

Band (Jahr): **59 (2017)**

PDF erstellt am: **19.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-858094>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Grönköping eller Lilla Paris? Birger Sjöbergs Vänersborg

HANS KUHN (ST. GALLEN/CANBERRA)

Det kan inte, i svensk litteratur, ha funnits en så kort karriär med en så långvarig effekt som Birger Sjöbergs. När han dog 1929, 53 år gammal, var det bara sju år, sedan han hade publicerat sin första bok och blivit känd för en större offentlighet; tidigare var det bara enskilda dikter, som publicerats i tidningar eller humoristiska tidskrifter, och med sina visor, som han sjöng till gitarren, underhöll han, en andra Bellman, en cirkel av kolleger och personliga vänner. Han var tidningsman och började som 20-åring vid *Stockholms-Tidningen*, hans bror Göstas arbetsplats, och var därefter, i 18 år, anställd vid *Helsingborgs-Posten*. *Fridas bok* kom till i början på 1920-talet, fastän de första Frida-dikterna gick så långt tillbaka som till 1905, året innan han lämnade Vänersborg i Dalsland, småstaden vid Vänerens sydvästliga ända, där han vuxit upp och upplevt ett olyckligt frieri, som märkte honom för livet – den självbelätne expediten, som kurtiserar och undervisar Frida, är en ironisk motbild av en depressiv och pessimistisk människa. *Fridas bok* kom ut mot slutet av 1922, efter att han hade återvänt från en rekreationsresa till Frankrike och Spanien, och följande år uppträdde han på turné, på våren huvudsakligen i Skåne, där han hade stormande succé i Lund, på hösten längre upp i landet; på sommaren låg han nere i en svår depression. Han kan i så mycket minna om Evert Taube, men medan denne gav konserter i decennier, förblev det för Sjöberg ett enda år att han turnerade som trubadur. 1924 arbetade han på romanen *Kvartetten som sprängdes*, följande år på diktsamlingen *Kriser och kransar*; att varken den ena eller den andra blev den stora succé, han hade hoppats på, blev den slutliga knäcken på hans självförtroende och hans skaparlust.

Man kan säga att *Fridas bok* och BSj:s offentliga uppträdande efter dess publikation var närmast en episod i hans liv; att dessa sånger upplevde en så otrolig framgång och uppträcks, som helhet eller i urval, år efter år, liknar ett under. *Fridas bok* hade 28 nummer men innehöll faktiskt 31 sånger, eftersom fyra grupperades som Nr. 7 under titeln *Sommarutflykt med nykterhetslogen "Hoppets sköld"*. Samlingen *Fridas andra bok*, som brodern Gösta utgav efter Birgers död, har 27 nummer, och enskilda Fridasånger förekommer också i *Kriser och kransar*. Fyrtio år senare, på 1960-talet, publicerades i NärVarHur-serien tre visböcker, av vilka särskilt den första, *Gröna visboken*, blev otroligt populär. De omfattade den svenska sångskatten från äldsta tiden till efterkrigstiden. Bellman har största antalet sånger, sammanlagt 33, Evert Taube 25 men så kommer Sjöberg som nr. 3. *Gröna visboken* har 8 Sjöberg-sånger, *Gula visboken* 6 och *Röda visboken* 5, det blir sammanlagt 19, ungefär en

16. Fjärilen på Haga.

57

(Under någon tid hade han varit sysselsatt med läsning om Gustav III:s tidevarv i en romantiserad berättelse. Följderna visade sig vid en båtfärd. Frida, som genom sin broder hört oförmånligheter om den store Skalden, faller en

störande anmärkning, vilken fäster sig i hans minne.)

Andante fino

Jag minnes mycket väl en sång, jag gno-la-de, då böl-jan spo-la - de med

sol - be-gläns - ta stänk vår vi - - ta båt, då

poco rit. *a tempo*

ud - den låg i bloms - ter och sig so - - la - de och

sken och måd - de gott i som-marns ståt. En

Fridas sång Fjärilen på Haga. Ur: Birger Sjöberg, Samlade Dikter, ed. Nils Molin. 1963 (Stockholm: Bonniers)

tredjedel av hans samlade produktion, medan Bellman och Taube hade decennier av sångproduktion bakom sig. Om hans obrutna aktualitet vittnar också Birger Sjöberg-sällskapet, som sedan 1962 har utgivit en skrift om honom varje år; att de ligger ett par år efter med sina publikationer, är inte ovanligt hos litterära sällskap, som har knappt om medel och måste lita på medlemmarnas olönade arbete.

Svenskan har uttrycket *pekoral*, vilket täcks bara delvis av tyskans 'unfreiwilliger Humor'. Det hör till humoristiska tidskrifters tradition, att exempel ur andra publikationer, officiella proklamationer, läsarbrev och andra källor avtrycks, men originalbidragen är för det mesta *pekoralpastischer*. Den fiktiva diktaren av *Fridas sånger* är, precis som den fiktive diktaren Alfred Vestlund i *Grönköpings Veckoblad*, ett ambitiöst handelsbiträde, som Sjöberg själv var under en tid innan han lämnade barndomsstaden som 20åring. Han hade ett visitkort med påskriften "B.Sj. Järnhandelsbiträde och skald. Träffas säkrast i hjärtat". Det är en roll, som tillåter honom att skildra en småstads inskränkta horisont, dess sociala konservatism, och bagatellhändelser skildrade med viktigt allvar. Men det tillåter honom också att skildra sig själv som en mycket ung man som var fäst vid sin uppväxtmiljö. och själva melodierna är inte parodiska men omedelbart tilltalande – man möter samma sak hos Bellman, där innehållet kan vara parodisk eller tragisk men musiken harmonisk. Till traditionen, Sjöberg anknyter till, hör inte bara Bellman och Alfred Vestlund, men också Wennerbergs *Gluntarne* och många fler; Eva Haettner Olafsson har i sin tungt vägande avhandling av 1985 (*Fridas visor och folkets visor*) listat upp en mängd anonyma och namngivna sångtexter, som kan ha inspirerat Sjöberg.

Av utrymmesskäl kan det visas blott på ett exempel att sångarens parodiska stilbrytningar kan gott förenas med genuin naturlyrik, nämligen Fridas sång 16 *Fjärilen på Haga*. Den är väl också hans mest kända Fridasång vid sidan av den lika lyriska nr. 1, som börjar "Den första gang jag såg dig, / det var en sommardag". *Fjärilsdikten* låter:

1. Jag minnes mycket väl en sång, jag gnolade,
då böljan spolade
med solbeglänsta stänk vår vita båt,
då udden låg i blomster och sig solade
och sken och mädde gott i sommarns ståt.
En liten sång, som gjord av vingsus svaga.
Den handlade om fjärilen på Haga.

2. Och båten gled på vattnet, klart och strömmande,
och åran, sömmande
små silveröglor, dök i böljan sval.
Jag talte mellan tonerna så drömmande
om detta glada Sjuttonhundratalet.
Förlät dess flärd och karaktärer svaga
för glädjens ros, som blommade på Haga.

3. Varena väldig bubbla, som kom flyende
blev till ett hyende,
en kudde under vattengudar små.
Men Frida, som satt rosig, lugn och syende,
å toften (men en gullgul ådring på),
hon märkte ej gestalter, som sig tvaga
liksom najaderna i sjön vid Haga.

4. Jag såg en festlig tid i tanken blånande,
av Diktern lånande
sitt leende vid hulda lutors språk.
Då säger Frida något så förvånande:
"Nog var den diktarn ändå ekivåk?"
Jag stilla log, jag ville ej beklaga,
jag endast sjöng om fjärilen på Haga.

5. Jag mig betvingade och sakta gnolade,
och böljan spolade
och gungade vår båt i sommarns vind.
Då kom en fjärl fladdrande, som solade
sig vit och skön tätt intill Fridas kind
i avsikt att förtjusa och behaga.
Han hälsade från fjärilen på Haga.
(Sjöberg, 1963: 90-93)

I denna sång anknyter Sjöberg direkt till hans stora föregångare Bellman, närmare sagt till FS 64 (Bellman, 1932: 152-153), "Fjäriln vingad syns på Haga", som målar ett helt konkret svenskt sommarlandskap, där de promenerande i parken "ögnas af en mild Monark" (4.4), Gustav III. Hos Sjöberg slutar alla fyra vers på "Haga" samt passande rim. Den beläste och romantiska unga skalden tycker om att drömma om "detta glada Sjuttonhundratat" (2.5), med all dess ytlighet och brist på borgerlig moral ("dess flärd och karaktärer svaga" 2.6). Hos Bellman möter vi en antikiserande rokokko i "Brunnsvikens små najader" (3.1) med sina "gyldne horn" (3.2); hos Sjöberg nämns de i 3.3 ("vattengudar små") och tas upp i 3.6 som "gestalter, som sig tvaga". Bellmans instrument, lutan, dyker upp i 4.3. Frida längtar inte bort ur småstaden, utan delar dess synkrets, hon är vardaglig och realistisk, och hon slösar inte bort tiden med stämningar, men gör något nyttigt, hon syr. Hon stör den unge mannens romantiska drömmar med kommentaren "'Nog var *den* diktarn ändå ekivåk?'" (3.5). Som man och som bildningsmässigt överlägsen kan han ha överseende ("jag stilla log" 3.6) och betvingar sin momentana irritation (5.1). Och harmonin är fullständigt återställd genom fjärilen intill Fridas kind (5.4f.), som kan tolkas som ett sändebud från Haga. Bellmans Haga-sång är förresten inte ett spår "ekivåk", och detta är också ett ord vi inte väntar oss i Fridas ordförråd. Det måste ha förmedlats av hennes beundrare, och hon är inte rätt på det klara med, vad det betyder. Det räcker, att

det inte är rättfram och otvetydigt (som hon själv är) för att ge det en pejorativ markering.

Att de två befinner sig i en båt på Bergska sjön en sommardag, skapar i och för sig en flytande, drömmande atmosfär; här är vi långt från vårstädningen i Fridas sang nr. 1. Som där, har vi inte bara en beskrivning, men en rörlig natur, "böljan" (1.2) och "sommarns vind" (5.3) och, åtminstone metaforiskt, "vingsus svaga" (1.6). Det lyriska utesluter inte små humoristiska inkongruenser. Udden solar sig (1.4) och mår gott (1.5), som om den var en badgäst. Metaforen "vingsus" för sången (1.6) är opassande i och med att den betecknar ett ljud i betydelsen 'Geräusch', inte 'Ton', och i 2:a versen är metaforen för årans verkan på vattenytan som sömmande nål poetisk, men också en smula komisk; det är ju personen som sömmar och använder nålen som instrument. I 3.1 verkar "bubbla" lite fel, för det är något man ser i ett glas eller en flaska, men inte på vattenytan, men det skall ju vara något för vattengudarna att lägga huvudet på, ett "hyende", som det först heter med ett poetiskt ord (som på danska är helt vanligt). En poetisk arkaism har vi också i "tvaga" (3.6) för "tvätta". "Hulda lutors språk" (4.3) är också poetisk i överkant, eller snarare, som "tvaga", betingat av rimtvång. Brytning mellan metrisk/musikalisk betoning och prosaisk betoning förekommer i sista raden av verserna 1 och 5: "den håndladé", "han hälsadé". Allt detta förser amatördiktarens poetiska ambitioner med en mängd humoristiska frågetecken.

Det kan inte påstås att Sjöberg har Bellmans djup och mångsidighet, men det kan ju inte heller begäras av en så tillfällig och kortvarig trubadur. Han har Bellmans förmåga att ta på sig masker och imitera språk och tonfall, även om persongalleriet inskränker sig till småstadens personella resurser. Och som hos Bellman är det melodiernas attraktivitet, som lyfter sångerna över det humoristiska eller det socialkritiska; man kan inte undgå att acceptera och tycka om en värld, som presenterar sig i så insmickrande toner. Den borgerliga provinsstad, Sjöberg i tiotalisternas anda skildrade, finns inte längre i Sverige, och genom avståndet i tiden har i globaliseringens tidsålder dét, som en gång verkade småskuret och självbelåtet, fått ett nostalgiskt skimmer över sig. Det hade det redan för Sjöberg; nu ar det en idyll, många samtida svenskar (och utländska turister) saknar.

Litteratur

- Bellman, Carl Michael. 1932. *Fredmans Sånger*, in *Skrifter*. Standardupplaga utgiven av Bellmansällskapet. Bd. 2 (Stockholm: Bonniers).
- Haettner Olafsson, Eva. 1985. *Fridas visor och folkets visor. Om parodi hos Birger Sjöberg* (Stockholm: Svenskt visarkiv).
- Sjöberg, Birger. 1963. *Samlade Dikter*, ed. Nils Molin (Stockholm: Bonniers).